

הדרך היומית

עלון יומי ללומדי הדרך היומית יו"ל ע"י "מדרשית הדרך היומית פ"ח"

מסכת בבא בתרא - דף סג - סו

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

סיכום הדרך

נושא היום: מה נכלל במכר של בית

נוקטת הגמ' שרב ושמואל כבר נחלקו בדין מוכר בעין יפה או רעה, **שארמר ר"ג בשם שמואל**, האחים שחלקו בירושת אביהם, אין להם דרך, ולא סולם, לא חלון ולא אמת המים, ורב חולק.

מבאר שניחלקו לדעת שמואל מעשה החלוקה היה בעין יפה, ולכן עתה אין לו דרך וצריך לרכוש דרך, ולדעת **רב** מעשה החלוקה בעין רעה. **והחידוש במכר**, שרב אמר את דיונו רק בירושה, מחמת סברת האב שיאמר אמישך להשתמש כדרך שאבא השתמש, אולם במכר מודה לשמואל שמוכר בעין יפה מוכר, קמ"ל. **והחידוש בירושה**, שבמכר אמר שמואל מוכר בעין יפה, אולם בירושה מודה לרב, קמ"ל.

ובהכרעת ההלכה, אמר ר"ה לר"ג, אתה תלמידו של שמואל שמוכר בעין יפה מוכר, וכך להלכה שאתה קרובו של הנשיא ורואה את פסקי ההלכות.

שני בתים אחד פנימי והשני חיצוני, ונתן לשני במתנה או מכר לשניים, צריכים לרכוש דרך אחד מהשני. **וכ"ש אם נתן את החיצון במתנה ואת הפנימי מכר**, שצריך הפנימי לרכוש דרך. **מה חיצון במכר ופנימי במתנה**, **סברו** שאף באופן זה צריך המקבל מתנה לרכוש דרך, **ודחו**, שהרי למדנו שלכו"ע נתן מתנה בעין יפה נותן, שלא כמו במכר שנחלקו רבנן ור"ע.

במכירת בית בסתם כולל דברים קבועים ולא דברים המטלטלים. **לכן: כלול** דלת המחוברת ולא מפתח המטלטל. **כלול** מכתשת מחוברת לקרקע, **ולא** את המטלטלת. **כלול** מגש שעליו מונחים אבני הריחים, **ולא** את הכלי המיועד לקיבול החיטים לפני הטחינה, כיון שהוא מטלטל. **ולא כלול** תנור וכריים. **וכאשר** במכירה אמר לו הבית וכל מה שבתוכו, אין הכל בכלל המכר.

מוכחה הגמ' שהמטנה לא כשיתר רבי מאיר, שאמר שתשימי הכרם נמכרים יחד עם הכרם, ולכן במוכר כרם סתם כולל בתוכו אף קנים המיועדים לחזק את ענפי הגפן. **ואמנם** היה מקום לחלק, שהקנים המיועדים לחיזוק הגפן הם בשימוש קבוע, **אולם** ממה שאמרה המשנה שמפתח אינו נכלל במכירת הבית, ומפתח דומה לדלת בשימוש הקבוע, **מוכח** שהמטנה שלא כדעת רבי מאיר.

מבאר בברייתא, במכירת הבית נכלל: דלת, בריח, מנועול, מכתשת חקוקה, מגש שעליו מניחים את הריחים. ולא נכלל: מפתח, מכתשת קבועה, כלי המיועד לקיבול החיטה לפני הטחינה, כיריים, תנור וריחים. לדעת ר"א, כל דבר שמחובר לקרקע דינו כבית ונמכר **(הנפ"ק במכתשת קבועה, שלאחר יצירתה חיברו אותה לקרקע, לרבנן לא נמכר אלא "חקוקה" היינו שביצירתה נעשית בחיבור, ולר"א אף שקבעו אותה אח"כ נמכרת). כאשר** אמר הבית וכל מה שיש בו, נמכר הכל. **אולם** לא מכר את הבור, דות ויציב.

צינור המיועד להביא את המים למקווה, אם נעשה צינור ואח"כ נקבע בקרקע, פוסל את המקווה כיון שמים קבועים דרכו מוגדרים ל"שאובים". **אם קבע** את החומר גלם, ובהיותו מחובר לקרקע חקק בו את הצינור, מוגדר כקרקע וניתן להעביר בו את מי המקווה. **שאלו בנמי**, שדין זה לא כרובן ולא כר"א, **ולא התברר** באיזו הלכה אמר ר"א שלא כדברי הדין בצינור המקווה, **אם ר"א של המשנה שלנו** לגבי מכתשת קבועה, **והרי יכול להיות** שדווקא במכר סבר כך משום מוכר בעין יפה מוכר. **ורבנן חלקו** וסברו שבעין יפה רעה מוכר.

עוד למדנו, כוורת דבורים, לדעת ר"א מוגדרת כקרקע וניתן לכתוב עליה פרזבול, ואינה מקבלת טומאה כדון המחובר לקרקע, הרוזה דבש בשבת, חיוב טהא כדון תולש מגידולי קרקע. **דעת חכמים**, שכוורת אין דינה כקרקע, לא כותבים עליה פרזבול, מקבלת טומאה, והרוזה בשבת פטור. **מבאר שלר"א** אף דבר שנעשה ואח"כ חובר לקרקע מוגדר כקרקע ושלא כדברי המשנה לגבי צינור. **דוחה הגמ'**, שביאר ר"א טעמו של ר"א, שכוורת נאמר בה "ויטבל אותה ביערת הדבש" ויש דמיון בין כוורת לעץ בחיבורו ביער.

דף סו

עוד למדנו, מדף שעליו מניחים האופים את ככרות הלחם, **לדעת ר"א**, כיון שמחובר לכותל אינו מקבל טומאה. **ולרבנן**, מקבל טומאה. **והבינה הגמ'**, שמדובר אף על מדף שנוצר ורק אח"כ חיברוהו לכותל, ומבאר שלר"א אינו מקבל טומאה. ואילו בצינור למדנו שאם חיברוהו רק לאחר יצירתו מוגדר ככלי. **דוחה הגמ'**, ר"א טיהר את המדף, משום שהגדרתו "פשוטו כלי יעץ" שטומאתו מדרבנן.

מדייקת הגמ', א"כ הנושא של מים שאובים הוא מדין תורה, כיון שר"א נקט שפוסל את המקווה, **והרי קי"ל** שהפסול הוא מדרבנן. **ועוד**, אף לגבי מדף, כל המחלוקת של רבנן ור"א ביאר רבי יוסי בן רבי חניניא זה במדף העשוי מתכת, **אולם** במדף העשוי מעץ לו"ע אינו מקבל טומאה.

מסקנת הגמ', הנושא של צינור בשאיבת מים, זה אליבא דרבנן, ופסלו את הצינור מדרבנן, **ולכן** במדף רבנן לא טימאו, ולא היה לנזור בצינור באופן שיצר אותו ואח"כ חיבר, **אלא** היות וקיבל הצינור שם כלי לפני חיבורו, החמירו מחמת גזירת מים שאובים. **הסתפק רב יוסף**, האם מי ששמים שירדו על מדף הריחים, היה נח לבעלים שהמים ישטפו את המדף, **אולם** הים אף הרטיבו את הזרעים, האם הוכשרו לקבל טומאה באופן זה. **לדעת ר"א** שכל המובר לקרקע הרי הוא כקרקע, אין סיבה שמים שנמצאים על המדף יכשירו את הזרעים, והרי הכל מחובר לקרקע. **אולם** לדעת רבנן נגשאר בספק.

בת ירושה לאורך שנייה עשירית מנכסי אביה מתקנת חכמים, באה לרב נחמיה בנו של רב יוסף, **שלה לרבה בנו של ר"ה**, שיתן לה אפילו מהמגש של הריחים כדעת ר"א. **ואמר רב אשי שהייתי בבית מדרשו של רב כהנא**, היו גובים לירושת הבת הנזכרת אף דמיון שכיחות בתים שכל דבר הבא מקרקע נחשב כקרקע.

דף סג

אמר "יחלוק פלוני בנכסיו" בודאי שכוונתו שיקבל חצי. אמר "תנו חלק לפלוני בנכסיו", **לדעת רבינא בר קטיס**, אם אמר תנו חלק בבור, **לדעת סומכוס** יקבל לפחות רביע, כדון ממון המוטל בספק שחולקים, ואפשר שיקבל מעט יותר. אם אמר "יקבל בבור למלא חבית", יקבל לפחות שמינית. **לאורך קדירה**, יקבל לפחות 1/12. **לכלי המיועד לשתייה**, יקבל לפחות 1/16.

לוי שמכר שדה לישראל, ואמר לו שמעשר ראשון מגידולי השדה יהיו שלו, זכה בהם הלוי. **ואם אמר הלוי יהיו לי ולבני**, אף אם מת יתן הקונה לבני הלוי. **אם אמר לו כל זמן שהשדה בידך**, א"כ כאשר מכר, אין ללוי כלום, אף אם חזר וקנה לישראל שוב את השדה. **דנה הגמ'**, איך יתכן להקנות את המעשרות והרי הם דבר שלא בא לעולם, **מבאר הגמ'**, שהדבר נעשה ששייר בקנין השדה את מקום גידול המעשרות.

אמר ר"ל, א"כ נמצא שאם אמר מוכר בית ואמר ע"מ שהגג שייך לי, מועיל תנאו. **והנפ"מ, ביאר רב זביד**, שיכול המוכר להשתמש בגג ולהוציא זיזים. **לדעת ר"פ**, אם נפל הגג, יכול לבנות במקומו עוד עליה. **ונשאר הגמ' בקושיא** על דברי ר"פ, שר"ל למד את דינו מהנושא מכירת הקרקע של לוי וכו', ולדעת ר"פ אין כאן חידוש.

אמר רב דימי מנהרדעא, מכר בית לחברו, אף אם כתב לו שמוכר עומק וגובה הבית, אין נכלל במכירה בור זדות, ואם מעוניין למכור אף את אלו יוסיף, **קני מתהום קרקע ועד מבה הרקיע**. **מבאר הגמ'**, שבסתם מכירה, לא נכלל הגובה והעומק, **ואם** כתב, קנה את עומק וגובה, אולם לא העיל להוסיף אף את הבור והדות. וכאשר כתב במפורש מתהום קרקע וכו', מועיל לבור ודוה.

ניסו להביא ראיא, מדברי המשנה בהמשך שאף אם כתב "עומקא ורומא", לא מועיל לגבי בור ודוה, **ואם בסתם** היה מועיל ל"עומקא ורומא", כאשר הוסיף, יקנה אף את הבור והדות. **דוחה הגמ'**, של כתב לו "עומקא ורומא", אולם בכל מכר נעשה כמו שכתב "עומקא ורומא" למרות שלא כתב, אולם אם היה כותב יתכן ומועיל לבור ודוה, למרות שלא כתב מתהום הבית וכו'.

למדנו לעיל במשנה שבמכירת בית לא נכלל גג שיש לו מעקה ו' טפחים, ואם בסתם מועיל לעומקא ורומא למרות שלא כתב, מדוע כאשר המעקה גבוה ו' טפחים, אינו נכלל מכירת הבית. **מבאר הגמ'**, כאשר המעקה גבוה, נחשב למקום בפני עצמו ואינו מתבטל לגבי הבית. **שואלת הגמ'** ממה שלמדנו לעיל, שאמר ר"ל שאם כתב לו ע"מ שהגג שלי, מועיל. **ואמר ר"פ שהנפ"מ** בדבר שאם נפל הגג יכול לבנות מחדש. ואם בלא לפרש עומקא ורומא נשאר בחזקת המוכר, מדוע היה צריך להתנות עמו. **מבאר הגמ'**, שתנאו העיל שאם נפל יכול לבנות, שבלא התנאי היה המוכר יכול להשתמש כל עוד קיים.

דף סד

מכר את הבית, לא נכלל במכר בור ודוה, אע"פ שכתב עומקא ורומא. וכדי להגיע לבור והדות **לדעת ר"ע** צריך לרכוש דרך מאת הלוכה. **לדעת חכמים**, השאיר לעצמו את הדרך ואין צריך לרכוש. **ומודה ר"ע**, אם אמר המוכר הכל מכור לך למעט בור ודוה, השאיר לעצמו אף את הדרך.

אם מכר רק בור ודוה, לר"ע אין צריך הקונה לרכוש אף דרך. לדעת חכמים, צריך לרכוש אף דרך.

לרבינא היה קשה מה הכוונה "בור" ומה הכוונה "דוה", **ביאר לו רבא תוספאה** בשם הברייתא "בור" בחפירה. "דוה" כעין בור אולם בבנין. **וכן הוקשה לרב אשי**, וביאר לו מר קשישא בנו של רב חסדא.

במחלוקת ר"ע וחכמים האם צריך לרכוש אף דרך או לא, **ביארה הגמ'** שנחלקו האם מוכר בעין יפה מוכר, וממילא מכר אף את הדרך, או מוכר בעין רעה מוכר והשאיר לעצמו את הדרך.

שואלת הגמ' אולי נחלקו בסבות אחרות, **דעת ר"ע** שכאשר אדם קונה קרקע מקפיד שלא ידרסו אחרים ברשותו, לכן הלוכה שקנה מקפיד. **ואילו רבנן** סברו שאין אדם מוכר את קרקעו ואח"כ יצטרך לפרוח באיור כדי להגיע למקום שהחזיק בו. **ואף בסופא של המשנה** שנחלקו באדם שמכר רק בור ודוה, **יתכן ולר"ע** נוטים לקבל דעתו של לוקח ולכן צריך המוכר לקחת דרך, **ולרבנן** נוטים לדעת המוכר.

מוכחה הגמ' שנחלקו בדין מוכר בעין יפה מוכר או בעין רעה, ממשנה לקמן (עא, א) כאשר מוכר שדה, לא מוכר את הבור, גת, שובר, ואין הבדל אם הם בשימוש או לא, **ואף כאן נחלקו** האם צריך לקחת דרך או לא. **ומדוע** מזכירה המשנה שוב את הדינים שלמדנו עתה, אלא בהכרח לומר שלא נחלקו בסברות שנזכרו, אלא האם מוכר בעין יפה או רעה. **דוחה הגמ'**, יתכן ובאו לחדש את הדין אצלנו בבית, שאף שאין נזק בהליכתו בכ"ז מקפיד הלוכה. ובאו לחדש בשדה, שלמרות שאין נושא של צינעא כבבית בכ"ז לא מקפיד הלוכה.

אלא מסקנת הגמ', ממה שאף בשדה נחלקו באופן שמכר רק את השובר אך רק את הבור וכו', האם לוקח דרך או לא, בהכרח שנחלקו האם מוכר בעין יפה מוכר או לא.

לדעת ר"ה בשם רב, להלכה כדעת חכמים, המוכר בעין רעה מוכר. **לדעת רב ירמיה בר אבא בשם שמואל**, כדעת ר"ע המוכר בעין יפה מוכר. **שאל רב ירמיה** והרי כמה פעמים אמרתיו לרב שהלכה כדעת ר"ע ולא אמר לי מאומה, **אמר לו ר"ה**, אתה הצבת לפניו את השיטות הפוך, היינו שר"ע אמר מוכר בעין רעה מוכר, לכן לא אמר לך מאומה.

דף סה

הדרך היומית

עיונים על הדר

לדף 20

הפרשה בדבר שלא בא לעולם.

לוי שמכר שדהו לישראל, ואמר לו שמעשר ראשון מגידולי השדה יהיו שלו, זכה בהם הלוי. ואם אמר הלוי יהיו לי ולבני, אף אם מת יתן הקונה לבני הלוי. ואם אמר לו כל זמן שהשדה בידך, א"כ כאשר מכר, אין ללוי כלום, אף אם חזר וקנה הישראל שוב את השדה. דנה הגמ', איך יתכן להקנות את המעשרות והרי הם דבר שלא בא לעולם, מבארת הגמ', שהדבר נעשה ששייר בקנין השדה את מקום גידול המעשרות.

מבואר בדברי הגמ', שכאשר משייר לעצמו זכות בקרקע, אין כאן חסרון של דבר שלא בא לעולם.

עצם החסרון בדבר שלא בא לעולם, כידוע שיטת הנימוק"י (ב"מ סו, ב) שאין המוכר גומר דעתו להקנות דבר שלא בא לעולם, מחילא כאן ששיר זכות אין בכך חסרון. ועוד למדו שיש חסרון בדבר שלא בא לעולם שהוא עצמו לא בר קנין, ואף לפי"ז נוחא דברי הסוגיא שלנו, שכאשר שייר לעצמו, אין בכך הקנאה שבה עצמה יש חסרון בדבר שלא בא לעולם.

בגמ' ביבמות (צב) דנו, האם אדם יכול להפריש תרו"מ בדבר שעדיין לא נמצא אצלו, האם יש כאן חסרון בדבר שלא בא לעולם, בנידון בסוגיא שלנו התבאר כאמור, שהמוכר השאיר לעצמו זכות בקרקע, ולא שכבר הופרש על דבר שלא בא לעולם, ושם דנו האם שייר להפריש דבר שלא בא לעולם.

וביאר שם בגמ' שרבי ינאי שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם. והראיה, שהפריש רבי ינאי תרו"מ על פירות שעדיין האריס לא הביא לו. מבואר, שהנידון נכלל בכלל הפרשה של "מקנה דבר שלא בא לעולם", כיון שהפירות עדיין לא היו אצל רבי ינאי, ואין ההפרשה חלה עתה, אלא לאחר שגיעו הפירות לידו. ורבי ינאי עשה את המעשה עתה, ויחול רק למחר. ואילו ההפרשה הייתה חלה עתה, לכאורה אין כאן חסרון של דבר שלא בא לעולם. (באמת הרע"א הקשה, מדוע מוגדר דבשלב"ע, הרי יכול להפריש משלו על של חברו.)

ועיי"ש בתוס' (שם ד"ה אלא לאו) בשם רבינו חננאל וכו', ועיין ברמב"ן ובריטב"א, על דברי התוס', והעולה מתוך דבריהם, שלפי דעת התוס' מבואר שההפרשה של רבי ינאי נידונה בתורת שלא מן המוקף, כיון שמפריש בזמן שאין הפירות נמצאים אצלו.

והדבר צריך תלמוד, הרי אם הנידון בסוגיא נוגע לדבר שלא בא לעולם, הרי ברור, שאמנם מעשה ההפרשה פעל רבי ינאי בזמן שהפירות לא היו אצלו. אולם ההפרשה תחול לכשיהיה בעולם, היינו, שהפירות יהיו אצלו, ובאותה שעה אין חסרון שלא מן המוקף. א"כ מדוע הגדירו תוס' את המעשה בתורת שלא מן המוקף. ואם ההפרשה כן חלה בזמן שרבי ינאי הפריש, ויש חסרון של אינו מן המוקף, הרי אין חסרון של דבר שלא בא לעולם, שהרי הכל חל עתה.

באמת עולה, שנחלקו הראשונים בחסרון שאמרו שאין להפריש על פירות שאינם מן המוקף, האם החסרון הוא על מעשה ההפרשה, או על חלות ההפרשה. שיטת הריטב"א בסוגיא נראה ברור, שהחסרון הוא בעת זמן החלות, ולכן רבי ינאי שהפריש כדיון הפריש, ואין חסרון שלא מן המוקף. אולם שיטת ר"ת, שיש חסרון של אינו מן המוקף בזמן מעשה ההפרשה. וא"כ כאמור צריך ללבן, אם החסרון הוא בשעת ההפרשה, ובאותה עת חלה התרומה, מה הנידון של דבר שלא בא לעולם, הרי חל על הפירות שהיו לרבי ינאי. (עי' ברע"א על השו"ע יו"ד סי' שכז')

בספר המקנה (הרב הילדסהיימר סי' יז) חידש ע"פ דברי העונג יו"ט, והקוב"ש (גיטין אות לז), שדין החלת תרומה, אינה רק בחלק ההפרשה של הפירות המקבלים "שם תרומה", אלא אף ביחס להיתר של השיריים והפיכתם לחולין. היינו, כאשר אדם מפריש תרומה, באותו רגע חל שם תרומה, ושם שיריים.

מעשה צ"ל כך, החסרון בדבר שלא בא לעולם שאין שייך הוא בקנין, בהקדש ובהפרשה וכו', דנו הקדמונים האם מצד שאין גמירות דעת על דבר שאינו בעולם, או מחמת שיש חסרון בעצמותו של הקנין וכו', והדברים ארוכים. (ועי' אוה"ח עה"ת פרשת תולדות פרק כה' פסוק לג'. ותלוי בראשונים ב"מ לל'. ועי' נוב"י תנינא סי' נג'. דברי יחזקל סי' לו'. חידושי רבי ראובן ב"מ סי' ט' ועוד) אולם יסוד מושכל הוא, שכדי שיוכל מעשה חלות לחול צריך להיות הוא מוגדר ומסוים בעולם, כפי שמקח בקרקע צריך להיות על דבר מסוים וכו'. לא שייך להחיל חלות שתחול באויר, ולכן בזמן שאין דבר מוגדר בעולם, על מה תחול הפעולה. היות והקנין מתייחס לדבר כל שהוא. באמת לו יצויר שהיה קניין שלא צריך להתייחס לחפץ כל שהוא, לא היה חסרון של דבר שלא בעולם. אולם היות וכל קנין, מתנה, הקדש, הפרשה, מתייחס לדבר כל שהוא, שהוא לא בעולם, אין הקנין יכול לחול עליו.

מעשה, רבי ינאי הפריש על פירות שאינם בעולם, ההפרשה כנזכר, ויצרת שם חלות תרומה, ומתיר בשיריים, דעת רבי חיא, שאין חסרון של דבר שלא בעולם, כיון שלדעות הסוברות שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם, שייך ליחס מעשה ופעולת קנין והפרשה, אף בדבר שאינו נמצא בעולם. א"כ באמת עתה יחול שם תרומה, ויחול אף מתיר על השיריים, אולם ברגע שחל מתיר על השיריים, מחד גיסא נזקקנו להלכה של חלות על דבר שלא בעולם, ומאיך גיסא זה אינו מן המוקף. ודו"ק כי דק.

לדף 20

מה הדין מכר רק את הבור והדות?

במשנה מבואר בפשטות ב' מקרים שנחלקו בהם ר"ע ורבנן, א. מכר את הבית, לא נכלל במכר בור ודוה, אע"פ שכתב עומקא ורומא. וכדי להגיע לבור והדות לדעת ר"ע צריך לרכוש דרך מאת הלוקח. לדעת חכמים, השאיר לעצמו את הדרך ואין צריך לרכוש. ב. אם מכר רק בור ודוה, לר"ע אין צריך הקונה לרכוש אף דרך. לדעת חכמים, צריך לרכוש אף דרך.

המקרה השני שנחלקו ר"ע ורבנן, בפשוטו כפי שביארנו כך הוא שיטת הרשב"ם (ד"ה מכר) לבור ודוה לאחר, והבית עיכב לעצמו.

ברמב"ם בפירוש המשנה הביא ג' ביאורים נוספים, ביאור אחד זוחה מסברא, ושני ביאורים נשאר עמהם, וז"ל הרמב"ם "ואמרו מכרן לאחר, אין ר"ל שמכר הבור והדות אחר שמכר הבית סתם, כי היאך יתכן שהוא עצמו אין לו דרך ומי שלקח ממנו יש לו דרך שדי לו ללוקח שיהיה כמוכר, אבל רצה לומר מכרן לאחר שמכר הבור והדות לפני מכירת הבית, או מכר הבית לאיש אחר והבור והדות לאיש אחר בשעה אחת."

והרע"א בתוספותיו למשניות כאן, שאל על דברי הרמב"ם קושיא חמורה מדברי הגמ' בהמשך, איך ניתן לפרש במשנה שלנו שמכר לשניים בבת אחת, הרי אמרו בגמ' שכאשר מכר בית פנימי ובית חיצוני, ובין אם מדובר במכר ובין אם מדובר במתנה, לכו"ע צריך לקחת דרך, והרמב"ם פסק הלכה זו בהלכותיו, ואיך יעלו ב' ההלכות בקנה אחד?

עין במפרשי המשנה איך ביארו את שיטת הרמב"ם בקושיא זו. בתפארת ירושלים הביא, שהרי בתחילת דברי הגמ' לא היה פשוט שנחלקו ר"ע ורבנן בדיון מוכר בעין יפה מוכר או בעין רעה מוכר, ורק למסקנא הסיקו כך, ודעת הרמב"ם שלהו"א שנחלקו אם הולכים אחר דעתו של מוכר או אחר דעתו של לוקח, א"כ כאשר לקחו בשעה אחת כדברי הרמב"ם, אין לומר שיש כאן דעה אחת עדיפה על השניה, שהרי יודע שאחר קנה את הבור והדות וכו', ובאמת רק לשלב הזה ביאר כך הרמב"ם שמכר לשניים בבת אחת, אולם למסקנא שנחלקו בדיון מוכר בעין יפה מוכר, יבאר הרמב"ם כביאור הראשון.

בדברי חיים (מכירה לח) ביאר, שדברי הגמ' שאין ללוקח פנימי דרך על החיצוני זה באופן שהמכירה היתה בפניהם, אולם אם מכר לאחד בלא ידיעת השני יש לבאר לפנימי יש דרך על החיצוני, שהרי כוונתו בפשוטו לרכוש את החדר הפנימי ולהגיע לשם. והרמב"ם עסק באופן שהמכירה לא הייתה ידועה לשני הצדדים.

הדרך היומית

לדף סה

רדיית דבש ביו"ט

נחלקו רבנן ור"א האם כוורת מוגדר לקרקע, ואחד מן הנפק"מ שמביאה הגמ', האם הרודה דבש בשבת חייב חטאת או לא. האם מותר לרדות דבש ביום טוב? האם דבש דומה לחליבה? האם זה תולדה של קוצר? היכן נמצא האיסור.

ברשב"ם (סו, א ד"ה והרודה ממנה) הביא שהרודה דבש חייב משום שהוא כחלוש מן הקרקע. ובאמת בתוס' (סה, ב) דנו בהגדרת הכוורת, ומה ההבדל בין רדיית דבש למי שרודה פת מתנוק, הרי שניהם מחוברים לקרקע במידה שווה. ועי' בפירושו הרע"ב בביאור הענין.

עכ"פ אמרו בגמ' בפסחים (סה) אחד החולב והמחבץ והמגבן כגורגרות המכבד והמרבץ והרודה חלת דבש בשוגג בשבת חייב חטאת היד ביו"ט לוקה את הארבעים דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים אחד זה ואחד אינו אלא משום שבות.

לדעת רבי אליעזר כאשר היד במלאכות הנ"ל ביו"ט, מתחייב מלקות. האם על כל המלאכות או על חלקם. הקשו הראשונים בפרק הזורק בשבת (צה'). מדוע יש לחייבו על חולב (מושך חלב מן הבהמה) ומחבץ (מעמיד החלב ועושה ממנו תביצין. ורש"י בשבת ביאר ב' פירושים ועיין באגלי טל מלאכת בורר סעיף כד' אות א' מדוע) ומגבן, הרי הם אוכל נפש וביו"ט היתרו לצורך אוכל נפש אפילו מלאכות גמורות. מתרץ הרשב"א, היות ואת הדברים הנ"ל עשה מבהמה טמאה, כך שאינו יכול לאכול מחמת איסור טומאה מחילא אין כאן אוכל נפש לצורך יו"ט וחייב ע"ז מלקות. מאידך בתוס' רא"ש הביא רבינו חננאל, ר"ן ועוד, שנקטו שבאמת על אלו המלאכות אין מלקות כיון שהם לצורך אוכל נפש ורק ברדיית הדבש מכבד ומרבץ עליהם יש מלקות. (וצ"ל שהברייתא כולה ביחד מחמת שבת שבדאי יש חטאת כיון שכל ההיתר הוא רק ביו"ט מחמת אוכל נפש.)

ובאמת עדיין צריך להבין בתירוצם הרי אף רדיית הדבש היא אוכל נפש. ומדוע נקטו שיש מלקות על רדיית הדבש. ובזאת השאלה כבר עסקו תוס' בשבת (שם ד"ה והרודה) שמדובר שרדה סמוך לחשיכה. ואף לדעת רבה שאומרים "הואיל" ואילו מקלעי אורחים אף השתא חזי ליה. אולם כאשר רודה סמוך לחשיכה בזמן שאין שהות ביו"ט לאוכלו לא מוגדר אוכל נפש אלא לצורך חול ואסור.

וכן אפשר שמדובר בדבש שאינו עומד למאכל או שהוא איסור הנאה וממילא אין את ההיתר של אוכל נפש.

אמנם התוס' בביצה (ג, א ד"ה גורה) וכן ברשב"א בשבת שם, הביאו שלא הותרו המלאכות ביו"ט בצורה גורפת אלא אך ורק מלישה ואילך. ועכ"פ קצירה לכו"ע לא הותרה לאוכל מפש כיון שיש מיעוט מיוחד. ורדיית הדבש ממלאכת קוצר היא.

(להשלים את הענין, מדוע חייב חולב בשבת, הרי לכאורה אף בו אין מעשה קצירה מגידולי קרקע, ואף אם דומה לדבש, הרי לכאורה רחוק הוא מדבר הקבוע לקרקע, ליקטנו את השיטות המרכזיות ובכל שיטה ושיטה עמלו גדולי הדורות לבארם. דעת רש"י (שבת צה') חיובו משום דש. וביארו תוס' משום שס"ל לדעת ר"י שדישה היא לא רק בגידולי קרקע. דעת רש"י (שם) בשם י"ח שהוא משום קוצר. ביראים (ס' רעד') משום טוהן. בשיטמ"ק כתובות (ס') הביא כמה שיטות בראשונים דעת הרשב"א בשם רבי שלמה ב"ר אברהם משום גוזז שזה דומה לגזיזת צמר. הביא ג"כ דעת ר"ת שנמצא בשבת דף עג': בתוס' שהוא משום ממחק היות ודש זה רק בגידולי קרקע וחליבה הוא ממחק את הדד. דעת התוס' ר"י (שבת קמ"ד): שאין דש אלא בגידולי קרקע ולכן איסור חליבה הוא רק שבות מדרבנן. וכן דעת רב האי גאון ברשב"א (צה').

דעת הרמב"ם (פ"ח ה"ז) שדישה רק בגידולי קרקע ומאידך פסק שחליבה אסורה משום דש. ביאר הרב המגיד כי הר"מ סובר שבע"ח הוקשו לקרקעות. בשביתת השבת (כללי אבות ותולדות) הביא מתשובת רבינו אברהם בן הרמב"ם שתולדה אע"פ שהיא דומה, אינה לא האב ולא מעין האב. ויש הבדל ביניהם וכשהשואל נקט שמפרק

לדף סו

מכשירין לקבל טומאה

הוא דש זה אינו כן מפרק הוא תולדה של דש. והראיה שסחיטה לענבים או חליבה לעיזים זה לא דש שהאב הוא שייך רק בגידולי קרקע אולם המפרק הוא תולדה ויש בגידולי קרקע ויש לא בגידול"ק. כלומר יכול להיות אב ותולדה שהם לא בדיוק באותו צורה של חומר ממילא לא קשה מדוע הרמב"ם פסק שדש זה רק בגידולי קרקע ומאידך יש בחליבה תולדה של דש.

יש בכללי חז"ל שבעה דברים המוגדרים כ"משקה" לגבי הכשר טומאה, הנושא האמור מוגדר "הכשר לקבלת טומאה" - כאשר גידולי קרקע קיבלו משקה, ברצון הבעלים, הם הוכשרו לקבל טומאה. ובלא הכשרת הטומאה אף אם נגע שרץ בפירות לא יטמאו.

סימן י"ד שח"ט ד"ם. יין דבש שמן חלב טל דם מים. אלו הם המכשירין, יש מחלוקת ראשונים גדולה האם שאר משקים מקבלים טומאה, רמב"ם פ"א מטומאת אוכלין ה"ד; שם בראב"ד; פרי מגדים או"ח קנח א"א סק"י; צ"ח פסחים אות פא בסוגיית רבי חנינא; עמודי אור קיט, ג; רש"ש פסחים לג, ב; מקדש דוד טהרות מג, ג; ישועות יעקב או"ח קס, ח. יש לדון האם צריך את דעתו ורצונו של בעל הפרי או מספיק את דעתו ורצונו של האדם שבפועל מניח את המים על גבי הגידולים. והנפק"מ תהיה ישראל שהעביר במים בהמת קודשים האם מוכשרת לקבל טומאה.

לומד הקצוה"ח (ס' תו, א) בדעת הרמב"ם (טומאת אוכלין יב, א) שצריך רצון ודעת הבעלים ולא מספיק רצונו של האדם שהניח את המים. ולכן נוקט שבקודשים קלים אם הבעלים שפכו מים על הבהמה נעשית מוכשרת לקבל טומאה. ובקודשי קודשים שאין זה ממון בעלים, אף אם ישפוך מים לא יועיל להכשירה לקבל טומאה.

דעת הכתב סופר (ח"מ כח) יכול להיות שמועיל אף שאדם אחר יתן את המים לצורך הכשר קבלת טומאה ואם הבעלים לא מתנגד, מועיל. והקדש מעוניונים שיכניסו את הבהמה למים כדי שיהיה יותר קל בעבודתה. והם גורמים שלא יהיה "סירכא" בבהמה. (כדברי הש"ך י"ד לט, ב) ובאמת בחזו"א כתב (מכשירין א, יב) שכמו שמועיל דעת ורצון בעלים מועיל אף דעת גזבר או דעת אפטרופוס וכד'.

עוד מצאנו נידון מעניין, האם המים שמכשירים לקבל את הטומאה, צריכים להיות ראויים להכשיר, בגמ' בפסחים (טז) בסוגיא של רבי חנינא סגן הכהנים, אומרת הגמ' שיש צריכותא שמים מחוברים ומים תלושים מכשירים לקבל טומאה.

מבואר בתוס' (שם ד"ה חד) בשם ריב"א, מים מחוברים הראויים להכשיר לקבל טומאה, הכוונה שהכניס את הפרי למים המחוברים והעלה את הפרי ועדיין נשאר לת. דאל"ה הרי מים בעודם מחוברים אינם ראויים להכשיר קבלת טומאה. ונפק"מ תהייה כאשר הפרי עדיין נמצא בתוך המים המחוברים ונגע בו שרץ אינו נטמא שרק כאשר אין חיבור המים מכשירים. וכל דברי הגמ' סובבים על מים שהגיעו לפרי בעודו מחובר ואח"כ התנתק מהחיבור, אולם נשאר לת.

והקשה החזו"א מה אכפת לנו מה שפעם המים היו מחוברים, הרי מה שמכשיר לקבל טומאה זה רטיבות הפרי לרצון, ממילא כאשר המים עודם על הפרי הוא מוכשר לקבל טומאה. ומה מעלה ומה מוריד מה שפעם היה מחובר. ומדוע היה צד שמים מחוברים לא יטמאו.

אומר המקדש דוד (ס' מו אות ט') למדנו מכאן שמים המכשירים לקבל טומאה צריכים להיות ראויים להכשיר ואם הגיעו לפרי ודינם שאינם ראויים להכשר לא יכשירו אפי' שאח"כ השתנה המצב ועתה הם ראויים.